

A FEJLESZTÉSPOLITIKA PROJEKTESÍTÉSE ÉS A PROJEKT OSZTÁLY – Hozzászólás a projektesítés következményei vitához –

KOVÁCH Imre

MTA, Politikatudományi Intézet
H-1014 Budapest, Országház u. 30.; e-mail: ikovach@mtapti.hu

A tanulmányban a projekt osztály létrejöttének a körülményeit és következményeit valamint ennek az új társadalmi és hatalmi pozíciónak a jellemzőit vizsgáljuk, amelyeket a fejlesztési programok és rendszerek valamint más, összetett társadalmi és gazdasági változások hívtak életre. A projekt az európai integrációs folyamat előrehaladásával vált a szervezés, menedzsment és a fejlesztésre szánt közpénzek újraszétosztásának az elsődleges formájává Magyarországon (Kovách–Kristóf 2005). A fejlesztések projektesítése az ezredfordulót megelőző évtizedekre az Európai Unióban és a világ más régióiban lényegében felváltotta a piaci rendszerű és a közvetlen szétosztás technikáival megoldott forrásfelosztás módszereit. A projektesítés a fejlesztés, irányítás és a kutatás szervezésének, ellenőrzésének uralkodó formájává vált. (Sjöblom 2006). A projektesítést kísérő és kiegészítő összetett társadalmi, kulturális és hatalmi változások egyik következménye az elitcsoportok *hatalmi kapcsolatainak az átrendeződése, a projekt osztály megjelenése, és a tudásfelhasználás* módjainak a megváltozása. (Kovách–Kučerová 2006; Csurgó–Kovách– Kučerová é.n.).

Az Európai Unióban a regionális- az agrár- és vidékfejlesztési rendszer a projektesítés kitérített területe, ahová jelentős – az uniós fejlesztési források jóval több, mint ötven százalékát kitevő – összegek áramlanak (Halmai 2004). Ray értelmezése szerint a pán-európai rendszernek két funkciója van: a tőkés termelési mód változatai valamint a koordináció és az újraelosztás feladata (Ray 2001), amelyet az Unió a projekteken keresztül valósít meg. A regionális- és vidékfejlesztés projektesítésének a kiterjedtsége és intenzitása miatt a projekt osztály megjelenése ezeken a fejlesztési területeken különösen erőteljes. A részvételi redistribúció rendszere (Kovách 2000), a projektek tervezésének, szervezésének és ellenőrzésének feladatai és lehetőségei a korábbinál sokkal nagyobb esélyt biztosítanak a tudástőkével rendelkező szakértői és menedzseri csoportoknak *gazdasági, társadalmi és hatalmi érdekeik* érvényesítésére.

Az elemzők a projektesítést *az új kormányzati technikák* elterjedésével is kapcsolatba hozzák (Temmes 2006; Sulkonen 2006; Andersson 2006). A kormányok nem képesek partnerek nélkül a korábban vállalt közfeladataikat ellátni, ezért azok teljesítését projektek formájában az ideiglenesen működő intézményekhez szervezik ki. A tervezők, szakértők, menedzserek, szervezők, tanácsadók, köztisztviselők, a kutatók és intézményeik egyre nagyobb számban és növekvő befolyással vesznek részt az európai uniós és nemzeti fejlesztési programok előkészítésében és lebonyolításában. (Picchi 2003). A helyi erőforrások új felhasználói, a vidék új kolonizálói jelentek meg Nyugat-

és Kelet-Európában is, akiknek meglehetősen heterogén a társadalmi státusa (Bruckmeier–Kopytina 2001). Egyes csoportjaik képesek szakértelmük révén befolyásolni a fejlesztési projektek céljait és kivitelezését és *új szereplők* tűntek fel a projekttesztelt fejlesztési rendszerekben.

Curtin és Varley (2002) szerint az ír vidéki társadalom hagyományos „uralkodó szentháromságának”, a vallás, a helyi adminisztráció és a politika vezetőinek és a gazdasági elitnek a hatalma jelentősen meggyengült, amikor a szegénység leküzdését megcélzó projektek szakmai vezetőinek a megjelenésével a helyi hatalomgyakorlás korábbi gyakorlata megváltozott. A projektekben kötelező helyi együttműködés ésszerűsítésének és formalizálásának hivatalos ösztönzése és a fejlesztés professzionalizációja módosította a helyi hatalom szerkezetét. A társulást előíró projektek fizetett alkalmazottai saját érdekeiket is érvényesítik a közösségi fejlesztési programokban. Az „uralkodó szentháromság”-hoz kapcsolódó kliensi rendszer fellazult, mert az új csoport jelentős gazdasági erőforrások felett rendelkezik. Az új elit azonban nem érdekelt a régi elitekkel való nyílt hatalmi harcban, inkább gazdasági befolyásának biztosítására törekszik (Curtin–Varley 2002).

Spanyolországban az újonnan bevezetett fejlesztési programok (mint az EU LEADER illetve a spanyol finanszírozású PRODER) szintén hozzájárultak az új helyi vezetők megjelenéséhez, akik szakítottak a vidékfejlesztés agrárközpontúságával. Saját, a mezőgazdasági termelőkötől független és újszerű gazdaságfejlesztést megvalósító programokat dolgoztak ki, míg más csoportok a jóléti, egészségügyi, oktatási és szociális projektek révén jutottak befolyáshoz (Garrido et al. 2002). Olaszországban az Európai Unió LEADER programjának az akciócsoportjait változtatták a nem mezőgazdasági vállalkozók érdekérvényesítő fórumává. A farmerszervezetek és a közigazgatás hatalmi monopóliumának a felbomlása, a farmerszervezetek érdektelensége a LEADER iránt meggyengítette az agrártermelők és a közigazgatás tisztviselőinek a befolyását a fejlesztési ügyek felett. A kézműves és más kisiparosok, a turisztikai irodák, az üzlet és vendéglő tulajdonosok szerezték meg a LEADER programok irányítását (Osti 2000). Finnországban a helyi hatóságoknak jutott nagyobb szerep a LEADER és a finn POMO lebonyolításában. A LEADER mintájára létrehozott POMO a szervezésében az úgynevezett „aktivátoroknak” biztosít kiváltságokat, akiknek a feladata a lakosság együttműködésének az előmozdítása, az információáramlásnak és kommunikációnak a felgyorsítása és fokozása. A legtöbb esetben a felsőfokú végzettséggel rendelkező aktivátorok a helyi hatalom meghatározó szereplőivé váltak (Hyyrylainen–Uusitalo 2002). A 2004-ben csatlakozó uniós tagállamokban a politikai rendszer cseréjét követően új elitpozíciók keletkeztek és a projekttesztés az uniós minták szerint történt. A szakértők és tervezők nélkülözhetetlensége a projektek *intellektualizálásához* vezetett (Kovács–Kučerová 2006).

Magyarországon Voszka Éva (2006) elemzése szerint 1990-et követően az államszocialista redistribúció négy szakaszban alakult át és „a gazdasági átalakulás elindulása óta a kedvezményezettek köre az állami vállalatoktól a magánvállalkozások felé, a cégmentő támogatásoktól a profitnövelő preferenciák felé, a közvetlen, egyedi költségvetési támogatásoktól a normatív, majd ezen belül a pályázatokkal elnyerhető források felé, az adókedvezményektől és piacinál jobb feltételekkel adott hitelektől a végleges tőkejuttatás felé tolodott el” (Voszka 2006: 12–13). Az idézett tanulmány szerint a forrásfelosztás pályázati formája nem vált kizárólagossá, mert a strukturális

alapokhoz kapcsolódó összegek 66 százalékát osztják szét ezen a módon, de a vállalkozásoknak, önkormányzatoknak közvetlenül jutott 33 százalék felhasználási kerete is a projekt. 2004-ben és 2005-ben 46000 pályázatot regisztráltak (Voszka 2006). 2004 és 2006 között az Unió támogatásai és a hozzájuk kapcsolt magyar források összege 952 milliárd forint volt (Voszka 2006). Mintegy 400 milliárd hazai forrást a magyar állam pályázat nélküli redisztribúcióval jutott a felhasználóknak, de vélhetőleg ennek a hatalmas összegnek felhasználása is projekt formában történik. A közvetlen és a pályázati redisztribúció változatos együttélésének ellenére a *projektelés általánossá vált* a magyar gazdaság, az önkormányzatok, a kultúra és a kutatás területén. A legfrissebb reformtervek például a felsőoktatás és a Magyar Tudományos Akadémia projektalapú finanszírozásának a szükségességét hangsúlyozzák (MTA 2007; Bokros 2007). Az előcsatlakozási EU-s programok (PHARE, ISPA, SAPARD), az 1998/99-et követően induló, uniós minta szerint ösztönzött fejlesztési tervezés, a hazai finanszírozású fejlesztési programok majd a Nemzeti Fejlesztési Terven keresztül és más formákban is megnyíló uniós pályázatok készítésére és menedzselésre 3000 körüli cég alakult, évi forgalmuk 15–20 milliárd forint (Kovách–Kristóf 2005). *A projekt osztály a magyar társadalomban is megjelent.*

Az intellektuális tőkefajtákkal (Ray 1998) rendelkező projekt osztály felemelkedése az európai gazdaság legtöbb szektorát érintő projekt formájú fejlesztési intervenció és egy sor, a globalizációval, az információs és a tudástársadalom jelenségeivel összefüggő folyamat következménye. Az új társadalmi pozíció közvetlen forrása az átszervezett, és folyamatosan bővülő *közigazgatás és üzleti adminisztráció; a bonyolult és gyakran angol nyelvű pályázati, menedzselési és elszámolási rend miatt az európai és nemzeti fejlesztési rendszerek; és a kultúra gazdaság* (Kovách–Kristóf 2005; Kovách–Kučerová 2006). Ray kultúra gazdaság tézise szerint a fejlesztési projektek egyre növekvő arányban erőforrásként használják fel a helyi kultúra elemeit. (Ray 1998). A fejlesztési imázsok, a fejlesztések céljairól és irányairól folytatott politikai és helyi diskurzusok, a projektekhez tartozó retorikai és kulturális elemek a tervezéshez szükséges intellektuális tőke jelentősége következtében a fejlesztés materiális elemeivel és földrajzi meghatározóival egyenértékűvé nőttek (Tovey 1998). Azok az intellektuális tőkével rendelkező szakemberek is a projekt osztály részei, akik a kulturális erőforrások fejlesztési célú felhasználásával foglalkoznak.

Alkalmazható-e a projektek szakértői, menedzseri, tervezői, tanácsadói csoportjaira a társadalmi *osztály fogalma* vagy a „projekt osztály-t” csak korlátozott értelemben, egy új jövedelemszerzési mód megnevezésére célszerű használni? A választ nehezíti, hogy a projekt osztály szempontjából kitüntetett területet elemző vidékszociológia nyilvánvalóan elfelejtette az utóbbi évtizedekben az „osztályt” értelmezési kategóriaként használni a társadalmi változások megismeréséhez. A nyolcvanas években a „szolgáltató osztály” (Thrift és Cloke, 1990) fogalma segítette megérteni a lokális társadalmi változásokat, amikor a helyi és az újonnan letelepülő társadalmi csoportok különbségeit és osztálykonfliktusait elemezték. A „szolgáltatást” mint a nem-termelő bér munka produktumát (Urry 1984) értelmezték és használták fel a „szolgáltató osztály” meghatározásához. A „projekt osztálynak” a „szolgáltató osztály” a fogalmi előzménye. Ez a kategória a brit empirikus kutatásokban azokat a szolgáltatási szektorban dolgozó fiatal, magasan képzett, átmeneti státuszú csoportokat jelöli, amelye-

ket a magas színvonalú fogyasztás és az exkluzív szabadidős tevékenységek iránti igény választ el markánsan a hagyományos középosztály(ok)tól.

Crompton (1994) azt hangsúlyozza, hogy az „osztály” irreleváns kategóriává vált és az osztálytársadalom egyre inkább a múlt megértésének az elméleti eszköze. Beck, és mások is, megkérdőjelezik az osztály kategória használhatóságát a nyugati társadalmakra vonatkozóan. (Beck 1992). Szerinte Marx és Weber figyelmen kívül hagyták az individuumot, ezért a kockázati társadalom modelljébe különös hangsúllyal épített be más, addig elhanyagolt társadalmi összefüggéseket. Beck kritikája ellenére Marx és Weber elméleteinek egyes elemeit a projekt osztály meghatározásakor is mértékadónak tekintették (Kovách–Kučerová 2006). Crompton egy későbbi tanulmányában társszerzőivel az osztályelemzés olyan megújítása mellett érvel, amely elfogadja, hogy a társadalmi rétegződés és az osztály multi-dimenzionális fogalmak, hogy az osztályelemzést a posztmodern és a posztstrukturalizmus kritikáinak megfelelően kívánatos kiegészíteni, s végül, hogy a pluralizmus szükségszerű az alkalmazott teóriák és módszerek tekintetében a modern társadalmak osztályszerkezetének a megismerésekor (Crompton et al. 2000).

Az empirikus példák azt igazolják, hogy a fejlesztés projektesítése *hasonló társadalmi tőketulajdonú csoportok* felemelkedésével járt Európa különböző régióban (Halfacree et al. 2002). Az új társadalmi osztály elsődleges *funkciója* a projektesített európai fejlesztési rezsimekben *a közvetítői szerep* a közösségi, nemzeti és esetenként a magán fejlesztési alapok redisztribúciója és az anyagi tőkék, eszmék, tervek, tudás és hatalom transferei során. Európa különböző területei között meglehetősen szerteágazóak a gazdasági és társadalmi különbségek, de a politikai gazdaságtani elemzésekben a regionális fejlesztést összeurópai, koordinált fejlesztési rendszernek tekintik. (Ray 2001). Ray idézett munkája ennek a rendszernek a működéséről szempontokat kínál az új gazdasági-társadalmi pozíció azonosítására az uniós fejlesztési projekteken. Ray kérdését „mit is közvetítenek a rendszeren keresztül” azzal egészíthetjük ki, hogy „melyek a fejlesztési transferek működési sajátosságai és kik irányítják és üzemeltetik azokat”? A fejlesztési alapok és a stratégiai fejlesztési célok a politikai centrumokból, az Uniótól és a nemzeti kormányoktól érkeznek a fejlesztési területekre, ahol helyi, magán/piaci és non-profit szektorból származó anyagi és kulturális forrásokat áramoltatnak a projektekbe. A transferek bonyolítására és a források mozgására közvetítői csoportok szakosodtak.

A fejlesztés sajátos uniós decentralizálása (Ray 2001) a helyi hatalom szerkezetének a változásához vezetett. A helyi hatalmi eliteknek a tervezésben, az információszerezésben, a projektek megírásában és végrehajtásában, és az innovatív ötletek kidolgozásában járatos partnerekre van szüksége. Az uniós rendszer mintájára kiírt nemzeti finanszírozású projekteket a pályázás, döntés, ellenőrzés és értékelés nehezen áttekinthető szabályai szerint bonyolítják, amelynek szakértői és a helyi hatalmi elitek között a projekt kereteiben történő együttműködés során hatalommegosztás jön létre (Kovách–Kristóf 2005). Az európai és nemzeti politikai központok hatalmi beavatkozása a döntésekre, a forrásallokáció céljainak és módjainak a meghatározására vonatkozik. A nemzeti és regionális kormányzatok a rendszer társfinanszírozása, a projektkiírás és döntés-előkészítés valamint a folyamatos értékelés irányítása révén rendelkeznek hatalommal a fejlesztési területek és szereplők fölött. Az uniós fejlesztési redisztribúció rendszerében a központi hatalom csökkentése és mérséklése valamint

a helyi szereplők kötelező együttműködése vezet a hatalommegosztáshoz, amely szükségessé és lehetővé teszi a projekt osztály közvetítői szerepét a döntéshozók és a fejlesztési támogatások végső felhasználói között.

A közvetítői funkciót, az új osztályhelyzet meghatározóját, nem egyszerű a „társadalmi osztály” vagy a „rend” ismérveként használni. A projekt osztály osztályhelyzete az ezredvég *redistribúciós rendszerében keletkezett és nem elsődlegesen a gazdaságban*. A „tulajdon” vagy a „presztízs” kategóriák önmagukban nem elegendők a projekt osztály definiálásához, ezért a sajátos társadalmi tőkefajták elemzése is szükséges az új osztálypozíció értelmezéséhez. A projekt osztály tekintélye és befolyása, osztályhelyzetének pótolhatatlan része, akkor sikeres, ha *legitimálni* képes a projekteket és saját hatalmát a projektekben. Shucksmith szerint Bourdieu téziseinek alkalmazása a társadalmi, szimbolikus és kulturális tőkéről magyarázatot ad arra, hogy az európai (alulról építkező) fejlesztési projekt nem csak a domináns helyi osztályok társadalmi egyenlőtlenséget növelő érdekérvényesítésének az eszköze, hanem elfedi a hatalmi viszonyokat és legitimálnak tünteti fel azokat. (Shucksmith 2000). A legitimizációs képesség azért hangsúlyozottan fontos osztályismérv a projekt osztály esetében, mert a fejlesztési források fölött rendelkezők és a forrás felhasználók folyamatos meggyőzése a projektek közvetítőinek és szervezőinek a nélkülözhetetlenségéről állandó, felismert szükségyszerűség. Sjöblom mutatja be, hogy a projekteket olyan különböző stratégiai célokra lehet használni, mint az innováció, a hatalom stabilizálása, az átalakítás (politikai) programja, a zavaros helyzeteken túljutás tudománya (Sjöblom 2006). A projekt változatos stratégiai céljai képlékeny és gyorsan változó gazdasági és társadalmi környezetet teremtenek a projekt osztály számára, amely nem rendelkezik a hagyományos tőkék fölött, nincsenek különösebb társadalmi kiváltságai, előnyei és időről időre el kell fogadtatnia saját (közvetítői) pozícióját a projektekben a domináns társadalmi csoportokat meggyőzve annak szükségességéről. Mindez kettős osztálykötődéshez és részben alárendeltséghez vezet, ami a projekt osztályt hozzákapcsolja a fejlesztési források használóihoz és a források felhasználásról rendelkezőkhöz. A *képlékeny, változékony* társadalmi/gazdasági környezet és feltételek és a legitimizálási kényszer miatt a projekt osztály intellektuális tőkéjét a projekt forrásainak optimális és racionális felhasználására összpontosítja és azok egy részét *megélhetésére* használja fel. A projekt forrásaiból nyert állandó jövedelem biztosítása miatt a projekt osztály tagjainak *közös érdeke* a projektek működtetése és menedzselése, a tervezés, az imázstermelés és a projektek kiírásának a befolyásolása, a helyi társadalmak hálózatosítása a projektesítés elősegítésére és a közvetítői szerep legitimizálása. Mindez meghatározhatja és eldöntheti az általánossá vált projektesítés megvalósításának a módjait, eredményeit és következményeit és magával vonja a *tudáshasználat* megváltozását

A projekt osztály sajátos *intellektuális tulajdon* (Ray 1998) birtokában tudja elfogadtatni saját közvetítő funkcióját a fejlesztési projektekhez kapcsolódó redistribúciós és piaci rendszerekben. *Osztályhelyzetének* különössége az *autonómia és az alárendeltség dualitása*: felelősség és kötelezettség a projektforrások felhasználóinak és a döntéshozók, megrendelők és az ellenőrzést gyakorlók érdekeinek és igényeinek az elfogadása. Egy korábbi tanulmányban a következőképpen összegeztük e sajátos osztályhelyzet jellegzetességeit: „A projekt osztálynak időről időre ugyanúgy el kell fogadtatnia közvetítői szerepét a végső döntések (többnyire a politikai osztályokat képviselő) jóváhagyóival és meghozóival és a fejlesztési forrásokat felhasználókkal. Eb-

ben a képlékeny és állandóan változó társadalmi és gazdasági pozícióban hozzák létre és használják fel a projekt-osztály tagjai az információs társadalom korszakának intellektuális és materiális produktumait azért, hogy versenyképesek maradjanak a projektesített gazdaság materiális és szimbolikus piacain. Más szavakkal: a projekt-osztály intellektuális tőkéje birtokában nyer hatalmat a fejlesztési források felosztása fölött, de ezt a hatalmat állandóan legitimálnia kell, amire szintén az intellektuális hatalom és tudástőke birtokában képes. A fejlesztési források transzferei feletti ellenőrzés a forrásokhoz történő hozzáférést is lehetővé teheti. Az intellektuális tulajdon a projektesített gazdaságban anyagi, pénzügyi tőkévé is átváltható” (Kovách–Kristóf 2005).

A „projekt osztály” kérdéskör szempontjából is lényegesek Crompton megjegyzései a marxi osztályelmélet újraértelmezésének szükségességéről (Crompton 1994). Crompton azzal érvel, hogy Marx nem csak a tulajdonviszonyokat tekintette az antagonisztikus osztályellentétek alapjának, hanem a munka értékét is. Más szóval a munka is áru és az emberi munka egyedülálló sajátossága az új értéket termelő képesség. A projekt osztály *új értéket* termel a társadalom számára a projektek irányításával és szervezésével, míg a közvetítés *különleges áru, amely a tőke funkcióival* rendelkezik. Weberianus megközelítésben a projekt osztály az emberek olyan csoportjaként értelmezhető, akiknek van *közös lehetőségük* arra, hogy a projektek hálózatát uraló közvetítői funkciójuk következtében tekintélyes és vezető pozíciókat érjenek el. A közös esélynek van *gazdasági dimenziója*, ami nem meghatározott javak birtoklása, hanem a projekt osztály esetében a *jövedelemhez jutás megegyezőssége* és az *azonos társadalmi tőketulajdon*. Weber a foglalkozási hierarchia csúcsán határoz meg egy osztályt, amely iskolázottsági (és részben tulajdoni) privilégiumok birtokában van. Az *iskolázottság (beleértve a tudás intellektuális, tudományos, menedzseri és más formáit)* biztosítja a projekt osztály sajátos társadalmi helyzetét. A projektekben a szakképzettség és tudástőke hatékony felhasználása alakítja ki az osztály profilját. Bourdieu kategóriáit használva ugyancsak megengedhetőnek tartottuk a projektesítéssel kapcsolatba hozott „osztály” kategória használatát. (Kovách–Kučerová 2006). A projekt osztályt a társadalmi struktúra olyan felső csoportjaként lehet értelmezni, amelynek a tagjai *(re-)konvertálják* tudományos, oktatási, szakértői, menedzseri, adminisztratív és hatalmi pozícióikat és ezzel új társadalmi osztályt hoznak létre, amely saját megkülönböztető jegyekkel rendelkezik. A magyarországi projekt osztály egy frakciójának empirikus vizsgálata (Kovách–Kristóf 2005) bizonyította a rekonverziós stratégiák létezését.

A Szelényi Iván vezetésével készített elemzés egységes és szisztematikus képet rajzolt a közép-kelet európai poszt-szocialista társadalmak társadalmi átalakulásáról és az új osztályok létrejöttéről (Szelényi et al. 2000). Ez a kutatás és a térségről született egyéb szociológiai munkák a kapitalista rendszer kiépítésének főszereplőire koncentráltak és a társadalmi változás számos empirikus összetevőjét feltárták. Nem kétséges azonban, hogy a közép-kelet európai társadalmak nagyon gyorsan változnak és a változás dinamikáját alakító osztályküzdelmek kimenetele még nem ismert. A Szelényi által vezetett kutatás és tudásunk szerint más megalapozott elemzések sem fordítottak figyelmet az európaizáció, az új redisztributív rendszer bevezetésének a következményeire – a projektesítésre és a projekt osztály felemelkedésére.

A projekt osztály megjelenése *hatalmi változások* sorozatát indította el (Kovách–Kristóf 2005). A szakértőknek, tervezőknek, menedzsereknek gazdaság-

gi/társadalmi céljaik valamint jövedelmük biztosítása miatt a projektek folyamatos kiírása és a helyi szereplők „projektesítése” (projektekben történő részvételük) az alapérdeke. Ennek megfelelően befolyásolják a projektek kiírását, céljait, a pályázatok formai elmeit, és a helyi szereplők részvételét. Mivel a projekteken keresztül áramoltatott összegek szinte kizárólagos forrásai a fejlesztéseknek a projektek felett befolyást szerző projekt osztály valós gazdasági és társadalmi hatalommal rendelkezik, ami egyfajta *hatalommegosztáshoz* vezet a politikai osztályokkal és a gazdasági elittel. A huszadik század közepén a *tulajdonosi „hatalom”* és *menedzseri „rendelkezés”* vált szét részlegesen egymástól és ehhez az ezredfordulóra a projektesített fejlesztési rendszerben keletkező *közvetítői „befolyás”* is különváló elemként csatlakozik.

A projekt osztály megjelenése a *tudáshasználat* teljes átalakulásával esett egybe, melynek számos, az információs társadalom és a globalizáció jelenségkörével is összefüggő eleme van, amelyekkel ebben a dolgozatban még összefoglalóan sem tudunk foglalkozni. Nemrégiben a fenntarthatóságról és a tudásformákról szervezett CORASON európai kutatási program keretében több elemzés is készült a projekt osztály és a projekteken használt tudásfajták felhasználásáról a fenntarthatósággal kapcsolatban. A „fenntartható fejlődés” értelmezése és a fenntarthatóságról kialakított tudások elsődlegesen a szereplőcsoportok érdekei szerint változnak (Kovách–Kelemen 2006). Egy másik elemzés szerint a tudásformák használata a hatalmi viszonyok függvénye a fenntartható fejlődést megcélzó projekteken (Csurgó–Kovách–Kučerová 2006). Az esettanulmányok arról tanúskodnak, hogy a menedzseri tudás befolyása erősödött fel annak ellenére, hogy a többi tudásforma, elsősorban a helyi tudás, felhasználásra is szükség van a fenntartható fejlődés céljainak az eléréséhez. A projekt osztály kulcspozícióval rendelkezik a menedzseri tudás felhasználásban és hatalmi helyzete éppen ennek a tudás-monopóliumnak a következménye. Az esettanulmányok elemzése alapján az is világossá vált, hogy a *kognitív (projekt-) osztály* társadalmi állapotát leíró „képlékenység”, „mozgékonyosság” és „rugalmasság” a tudáshasználat szempontja szerint új módon értelmezhető. A helyi és nem helyi szereplők csoportjai, a fenntartható fejlődés forrásai fölötti kontrollt lehetővé tevő összes tudásfajta és társadalmi tőke birtokosai időről időre, foglalkozásuktól függetlenül a projekt osztály pozíciójába kerülnek. A projekt osztály nem csupán egy új csoport a társadalomban, hanem olyan társadalmi pozíció amelybe és amelyből a belépés és kiválás folyamatos és az egyes projektek szerint variálódhat. A projekt különös hatalommal bír a szereplők fölött. A projektesítés hatása alól egyetlen szereplőcsoport sem vonhatja ki magát. A klasszikus tudás termelése is egyre inkább a projekt formáinak megfelelően történik. (Kuczi et al. 2006) A tudományos kutató is egyre nagyobb időt fordít a projektekkal kapcsolatos feladatok ellátására, és elkerülhetetlenül sodródik a projekt osztály (időleges) tagjai közé. A megváltozott tudáshasználat és a projekt osztály létrejötté közötti összefüggések közül a dolgozat végén hangsúlyozottan emelhetjük ki, hogy a projekt osztály a hagyományos kritikai-intellektuális és tisztán menedzseri tudáshoz hasonlítva alapjaiban különböző alkalmazott tudást használ (Kovách–Kučerová 2006). A tudástermelés institutionális szerkezetváltozásának tendenciái, az intézményi stabilitás erodálódása és az elites csoportok hatalmi átrendeződése következtében megnőtt annak a veszélye, hogy az érzékenységet, reflektivitást, az autonómiát, a spekulatív készséget és intellektuális célértékeket nélkülöző, az anyagi ja-

vak előállítására és megszerzésére koncentráló projekt osztály tudása háttérbe szorítja és elértékelleníti a társadalomról való tudásunk hagyományos formáit.

IRODALOM

- Andersson, K. (2006): Pursuing Innovations through Projects – the Paradox of Project Management as a Tool for Regional Development. In Sjöblom, S.–Andersson, K.–Ecklund, E.–Godenhjelm, S. eds.: *Project Proliferation and Governance*. Helsinki: Helsinki University Press, 59–75.
- Beck, U. (1992): *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Bruckmeier, K.–Kopytina, M.O. (2001): Post-traditional or Post-modern Rurality. Cases from East Germany and Russia. In Granberg, L.–Kovách, I.–Tovey, H. eds.: *Europe's Green Ring*. Aldershot: Ashgate Publishers.
- Cloke, P.–Thrift, N. (1990): Class and Change in Rural Britain. Marsden, T.–Lowe, P.–Whatmore, S. eds.: *Rural Restructuring. Global Processes and their Responses*. London: David Fulton, 165–181.
- Curtin, C.–Varley, T. (2002): Changing Patterns of Leadership and Local Power in Rural Ireland. In Halfacree, K.–Kovách, I.–Woodward, R. eds.: *Leadership, Local Power and Rural Restructuring in Contemporary Europe*. Aldershot–Burlington–Singapore–Sydney: Ashgate Publishers, 12–33.
- Crompton, R. (1994) *Class and Stratification: An Introduction to Current Debates*. Cambridge: Polity Press.
- Crompton, R.–Devine, F.–Savage, M. eds. (2000): *Renewing Class Analysis*. Oxford: Blackwell.
- Csurgó, B.–Kovách, I.–Kučerova, E. (é.n.): Knowledge, Power and Sustainability in Contemporary Rural Europe. Manuscript, submitted to *Sociologia Ruralis*.
- Garrido, F.–Mauleón, J.–Moyano, E. (2002): Rural Restructuring and the Effects on Rural Development Policies in Spain. In Halfacree, K.–Kovách, I.–Woodward, R. eds.: *Leadership, Local Power and Rural Restructuring in Contemporary Europe*. Aldershot–Burlington–Singapore–Sydney: Ashgate Publishers, 173–203.
- Halfacree, K.–Kovách, I.–Woodward, R. eds. (2002): *Leadership, Local Power and Rural Restructuring in Contemporary Europe*. Aldershot–Burlington–Singapore–Sydney: Ashgate Publishers.
- Halmi P. (2004): Az agrárgazdaság EU-adaptációja. *Politikatudományi Szemle*, 12(1–2): 203–222.
- Hyyryläinen, T.–Uusitalo, E. (2002): Recent Rural Restructuring and Rural Policy in Finland, Netherlands. In Halfacree, K.–Kovách, I.–Woodward, R. eds.: *Leadership, Local Power and Rural Restructuring in Contemporary Europe*. Aldershot–Burlington–Singapore–Sydney: Ashgate Publishers, 230–255.
- Kovách, I. (2000): LEADER, the New Social Order, and Central- and East-European Countries. *Sociologia Ruralis*, 40(2): 181–190.
- Kovách, I.–Kelemen, E. (2006): Sustainable Management of Rural Resources. In Goralach, K.–Kovách, I. eds.: *The Czech, Hungarian and Polish cases*. Budapest: HAS Institute for Political Science, E-books Working Papers, 7(5), 99–123.
- Kovách I.–Kristóf L. (2005): A hatalom projektjesítése. Az európai integráció hatalmi és politikai következményeiről In Bayer J.–Kovách I. szerk.: *Kritikus leltár. A rendszerváltás három évtizede*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete, 231–251.

- Kovách, I.–Kučerová, E. (2006) The Project Class in Central Europe: The Czech and Hungarian Cases. *Sociologia Ruralis*, 46(1), 3–21.
- Kuczai T.–Kovách I.–Kristóf L. (2006): A szociológia szerepváltozása és az értelmiség útja az osztályhatalomból. In Kovách I. szerk.: *Társadalmi metszetek. Érdekek és hatalmi viszonyok, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon*. Budapest, Napvilág Kiadó, 79–158.
- Osti, G. (2000): LEADER and Partnerships: the Case of Italy. In: *Sociologia Ruralis*, vol. 40 no. 2, pp 172–181.
- Picchi, A. (2003): Rural Development, Institutions and Policy. 2003. In Ploeg, J.D.van der–Long, A.–Banks, J. eds.: *Living Countryside*. Doetinchem: Elsevir, 204–214.
- Ray, C. (1998): Culture, Intellectual Power and Territorial Rural Development. *Sociologia Ruralis*, 38(1): 3–21.
- Ray, C (2001): Territorial Co-operation between Rural Areas: Elements of a Political Economy of EU Rural Development. *Sociologia Ruralis*, 41(3): 279–295.
- Sjöblom, S (2006): Towards a Projectified Public Sector – Project Proliferation as a Phenomenon. In Sjöblom, S.–Andersson, K.–Ecklund, E.–Godenhjelm, S. eds.: *Project Proliferation and Governance*. Helsinki: Helsinki University Press, 9–33.
- Sucksmith, M. (2000): Endogenous Development, Social Capital and Social Inclusion: Perspectives from LEADER in the UK. *Sociologia Ruralis*, 40(2).
- Sulkonen, P (2006): The Power Structure of the Project State. How Bottom-up Became Top-down in Public Administration In Sjöblom, S.–Andersson, K.–Ecklund, E.–Godenhjelm, S. eds.: *Project Proliferation and Governance*. Helsinki: Helsinki University Press, 33–45.
- Szelényi, I.–Eyal, G.–Townesley, E. (2000): *Making Capitalism without Capitalists. Class Formation and Elite Struggles in Post-communist Central Europe*. London: Verso.
- Temmes, M (2006): The Administrative Structure of the Project State. In Sjöblom, S.–Andersson, K.–Ecklund, E.–Godenhjelm, S. eds.: *Project Proliferation and Governance*. Helsinki: Helsinki University Press, 45–59.
- Tovey, H. (1998): Rural Actors, Food and Postmodern Transformation. In Granberg, L.–Kovách, I. eds.: *Actors on the Changing European Countryside*. Budapest: Institute for Political Science.
- Urry, J. (1984): Capitalist Restructuring, Recomposition and the Regions. In T. Bradley, T.–Lowe, P. eds.: *Locality and Rurality*. Norwich: Geobooks, 45–64.
- Voszka É. (2006): Uniós támogatások - a redistribúció új szakasza? *Külgazdaság*, 6: 8–30.